

Recensies

Doorbroken grenzen. Jan Pit (bewerkt door Peter Pit en Tanya Pit-Pauw), Gideon

Hoornaar 2009, 192 blz., € 14,95

Oswald Chambers. Geheel overgegeven aan God. David McCasland, Stichting

Literatuur Evangelisatie Hoenderloo 2010, 384 blz., € 19,95

Spurgeon, een spelbreker. Dr. C.A. van der Sluijs, Boekencentrum Zoetermeer 2010, 324 blz., € 19,95

In de herfst van 2009 en de winter van 2010 verschenen kort na elkaar drie (auto)biografieën van bekende Godsman-
nen. Dat leverde voor mij boeiende vakan-
tielektuur op!

Om te beginnen de autobiografie van Jan Pit, die leefde van 1940 – 2008. Hij werd aan het begin van de Tweede Wereld-
oorlog geboren in een NSB-gezin, had
daardoor een moeilijke jeugd en een niet
bepaald succesvolle schoolcarrière. Op 19-
jarige leeftijd kwam hij echter tot geloof
en ging studeren aan het NBI (waar hij
o.a. les had van dr. J. Verkuijl). Na zijn
opleiding werden zijn vrouw en hij als
zendingen uitgezonden naar Laos, waar
zij acht jaar gewerkt hebben. Helaas
moesten zij na een zeer ernstige (bijna
dodelijke!) hersenmalaria van Jan terugke-
ren naar Nederland. Na zijn herstel reisde
het gezin Pit naar Zuid-Afrika, waar Jan
de leiding op zich nam van het werk van
Open Doors in Afrika. Na een jaar of tien
keerde het gezin terug in Nederland, en
werkte Jan jarenlang bij de internationale
afdeling van die organisatie. Hij was een
inspirerend spreker en schreef ook enkele
boeken, ontving voor zijn verdiensten,
samen met Anne van der Bijl, zelfs een
eredoctoraat van de *California Graduate
School of Theology!* Helaas was zijn
gezondheid dermate aangetast door de
hersenmalaria, dat hij dat werk door een
zware burn-out moest opgeven.

Hij had zijn verhaal al grotendeels
geschreven toen hij in april 2008 plotse-
ling overleed. Zijn zoon en schoondochter

hebben het manuscript bewerkt en voor
publicatie gereed gemaakt. Van de drie
boeken sprak deze autobiografie mij het
meeste aan, waarschijnlijk omdat Jan Pit
een tijdgenoot was (ik heb hem zelfs wel
eens horen spreken) en daarom wat dicht-
terbij staat dan de andere hoofdpersonen.
Zijn autobiografie is zeker geen successto-
ry, maar wel het inspirerende verslag van
iemand die zijn leven volledig in dienst
van de Heer stelde en niet opgaf.

Inspirerend vooral omdat hij eerlijk is
over de zware tijd die hij doormaakte na
zijn burn-out, en vanwege zijn getuigenis
dat de Heer hem niet in de steek liet en
hij ondanks alles vrucht kon dragen voor
Gods koninkrijk. Het moet emotioneel
zwaar geweest zijn voor zijn kinderen (en
zijn weduwe) om het manuscript nauwge-
zet door te nemen voor publicatie en zo
min of meer in zijn huid te kruipen, ook
die zware jaren als het ware te herbelev-
en. Daarvoor dank ik hen van harte. Ik heb
deze autobiografie in één adem uitgelezen
en ik wil dit inspirerende en bemoedigen-
de boek van harte bij u aanbevelen.

Dan de biografieën van twee 19-de eeuwse
Engelsen. Om te beginnen die van
Oswald Chambers, een bekend bijbelle-
raar en schrijver die leefde van 1874-1917.
Zoals veel mensen, las ik jaren geleden
zijn dagboek *Geheel voor Hem*. Geweldig
boek, inspirerend, maar eerlijk gezegd
ook wat 'ver van mijn bed', omdat ik het
destijds al wat gedateerd vond, en wel érg
vroom. Van Chambers zelf wist ik verder
niets, dus leek het me wel interessant om
eens iets over hem te weten te komen.
Nooit geweten dat de man al op zo jonge
leeftijd overleed (hij werd 43), en dat het
overgrote deel van zijn boeken niet door
hemzelf geschreven is, maar door zijn
vrouw is samengesteld. Zij heeft van al
zijn toespraken en lessen stenografische
verslagen gemaakt, en deze later bewerkt
tot de vele boeken (ongeveer vijftig) die
onder zijn naam gepubliceerd zijn. Nooit
geweten ook dat hij zo'n interessant leven

geleid heeft; bepaald niet de vrome wereldvreemde man waarvoor ik hem toch een beetje aanzag. Wat een onvermoeibaar mens, altijd in de weer om ergens het Evangelie te prediken, maar ook iemand die oog had voor elk mens die op zijn pad kwam. Zo was hij een niet onverdienstelijk tekenaar en dichter, leidde hij een aantal jaren een bijbelschool, verzorgde correspondentiecurssussen (waarbij hij het ingestuurde werk van iedere cursist persoonlijk nakeek en van opmerkingen voorzag), bouwde hij eigenhandig (wel met hulp) zijn huis en een barak voor de soldaten in de Egyptische woestijn waar hij tijdens de Eerste Wereldoorlog gelegerd was, maakte wereldreizen om het Evangelie te verkondigen en zo kan ik nog wel even doorgaan. Een kort leven weliswaar, maar in die tijd deed hij meer dan menigeen die tachtig wordt! Een aantal dingen vond ik bijzonder. Zo was hij gek op lezen, vooral op filosofische boeken. Vrome christenen die vonden dat je aan de Bijbel genoeg zou moeten hebben ('ik heb maar één Boek, en dat is voldoende'), wees hij er fijntjes op dat ze hersenen gekregen hadden om te gebruiken, niet om af te stompen. Verder beschouwde hij vrouwen als volkomen gelijkwaardig in de bediening van het Evangelie, inclusief preken en het leiden van kerkdiensten. Voor mensen in de 21ste eeuw misschien vanzelfsprekend (hoewel ...), maar ruim een eeuw geleden was dat bepaald geen gemeengoed. Achterin deze biografie zijn (alle?) gedichten van Chambers te vinden. Hoewel onvertaald (wat mogelijk voor sommige lezers een hindernis opwerpt), geven die een interessante inkijk in 's mans gedachtewereld. Al met al een zeer informatief en interessant boek. Af en toe wat mij betreft iets té gedetailleerd, maar ik heb het met plezier gelezen. En wie weet geef ik *Geheel voor Hem* toch nog eens een herkansing, ik zal het zeker met andere ogen lezen.

Ten slotte de biografie van Spurgeon, bekend als de 'Prins der Predikers', die net iets eerder leefde dan Chambers (van

1834-1892). Ook dit boek biedt een schat aan informatie, maar waar ik de vele details in het boek over Chambers nog wel kon verdragen, bleef ik er in deze biografie in steken. Met name de vele citaten (in een nogal gezwollen, negentiende eeuwse taal) maakten dat ik af en toe verdwaalde in de tekst en niet meer wist waar het nou eigenlijk over ging. En hoewel ik er begrip voor heb dat iemand als biograaf van een theoloog ook aan theologische duiding van zijn hoofdpersoon doet (zeker omdat hij daarover ooit een proefschrift schreef), stoorde het me dat de auteur nogal eens in discussie ging met zijn hoofdpersoon. Die kan immers niets meer terugzeggen! Met name zijn verwijt aan Spurgeon dat deze in zijn afwijzen van het (hyper)calvinisme min of meer een karikatuur voor ogen had van het 'echte' calvinisme, schoot me in het verkeerde keelgat, omdat hij de opvatting van Spurgeon over het Verbond mijns inziens nogal speculatief en vooral karikaturaal weergeeft. De titel van deze biografie luidt *Spurgeon, een spelbreker*. Waar dr. Van der Sluijs (soms wat gekunsteld) aantoonde hoe Spurgeon zich niets van de vastgeroeste kaders aantrok, maar zijn eigen weg ging en zijn eigen keuzes maakte (en zich zo een spelbreker betoonde binnen de gevestigde orde), vermoed ik dat dit ook gold voor zijn denken over Verbond en doop. Ook vandaag de dag erkennen (veel) baptisten met dankbaarheid het Verbond dat God sloot met zijn kinderen. Ze geloven alleen niet dat de doop daarvan teken en zegel is! Bovendien, het feit dat iemand het Verbond anders *interpreteert* dan een orthodoxe calvinist, betekent nog niet dat hij het *afwijst*. Maar goed, het boek bood wel een schat aan informatie over de 'Prins der Predikers'. Wie zich niet laat storen door bovengenoemde kritiekpunten, komt veel te weten over deze boeiende man van God.

Tineke Visser (redactiesecretaris Soteria)

Jezus, Israël en de kerk. Over de messiaanse oorsprong van de kerk uit de volkeren. *Gijs van den Brink, Centrum voor Bijbelonderzoek Veenendaal 2010, 143 blz., € 14,95*

Wie *Emerging Churches* zegt, denkt aan recent opgekomen vormen van kerk zijn, waarbij kleinschaligheid, gedeeld leiderschap en nieuwere vormen van gemeenschap sleutelbegrippen zijn. Het lijkt hét antwoord van de kerk op de postmoderne cultuur; daardoor heeft de beweging ook af en toe trekken van een hype. Dat laatste kan niet gezegd worden van het pleidooi van Van den Brink voor kleinschalige vormen van kerk zijn. Hij is stichter en lid van de Elimgemeente in Doorn die al ver voor de opkomst van de *Emerging Churches* beweging in 1984 ontstaan is uit de evangelische leef- en woongemeenschap Elim (ontstaan in 1981). Het gaat Van den Brink om veel meer dan een vorm van kerk zijn die past bij de cultuur. In zijn boek *Jezus, Israël en de kerk* zoekt hij naar een bijbels model om te komen tot een evangelische ecclesiologie. Hij vraagt zich af of er overeenkomst is tussen de moderne *Emerging Churches* en de *Emerging Church* uit de eerste eeuw van het christendom. Die vraag kan echter alleen beantwoord worden als we bij Israël beginnen. Van den Brink kiest bewust voor een heilshistorisch uitgangspunt. De messiaanse gemeenschap van Jezus Christus is in en uit Israël ontstaan. In het eerste deel van zijn boek beziet Van den Brink vooral hoe Jezus, de evangelisten, Paulus en Openbaring spreken over de komst van het Messiaanse rijk. Daarmee probeert hij grip te krijgen op de verhouding van Oude en Nieuwe Testament en op de verhouding tussen de nieuw-testamentische gemeente en het volk Israël. Zijn conclusie is dat er volgens het Nieuwe Testament een blijvend onderscheid is tussen Israël en de volkeren, ook na de komst van Jezus Christus. Van den Brink benadrukt dan ook dat Jezus zich vooral tot Israël heeft gericht en zich aansloot bij de oudtestamentische

verwachting dat de volken zouden toestromen tot het heil, na het herstel van Israël. Daarom hebben de apostelen het zedingsbevel (Matt. 28) in eerste instantie niet opgevolgd. Pas na een vervolging gaan de gelovigen de wereld in.

Van den Brink concludeert dat ook de structuur van de eerste messiaanse gemeenschap geheel aansluit bij het joodse model en dan met name bij de Farizeese gemeenschapshuizen. 'Ekklesia' heeft in het NT drie betekenissen: 'huiskerk', 'de gehele christelijke gemeente in één plaats' en 'de universele kerk'. Aan de oudsten was niet zozeer de dagelijkse leiding toevertrouwd van de huiskerken; zij hielden naar joods model vooral toezicht over de gemeente. In de Elimgemeenschap krijgt de hier besproken ecclesiologie handen en voeten.

Deze korte studie is zeer knap geschreven. Het thema raakt namelijk alle vragen van de hermeneutiek, maar is helder en goed leesbaar. Van den Brink weet met weinig woorden ingewikkelde wetenschappelijke discussies weer te geven en kiest daarin zorgvuldig zijn positie. De kracht is ook het zoeken naar een *bijbels* model van kerk zijn. Dat overstijgt de culturele ontwikkelingen. Als de Bijbel een ander model zou aanreiken, is Van den Brink direct bereid de *Emerging Church* beweging achter zich te laten. Omdat het boek geschreven is voor een breed publiek, blijven er echter ook veel vragen onbesproken. Dat kan niet anders, maar het is wel jammer, vooral omdat het soms juist die punten betreft waar cruciale beslissingen vallen. Daarom houd ik na het lezen toch veel vragen over.

Mijn grootste punt van kritiek is dat Van den Brink uiteindelijk toch geen echte evangelische ecclesiologie ontwikkelt. Zijn conclusie dat het nieuwtestamentische model dat van de huiskerk is, komt voornamelijk uit de praktische situatie dat de Farizeeërs zich zo georganiseerd hadden. De eerste gemeente heeft dat model overgenomen. Dat lijkt een meer pragmatische dan principieel theologische conclusie. Een diepere bijbelse fundering

blijft uit. Het wordt dan ook niet zo duidelijk wat het verband is tussen het eerste deel van het boek – dat er een blijvend onderscheid is in het NT tussen Israël en de volkeren – en de structuur van de gemeente.

Daarbij is het ook nog de vraag wat nu precies de betekenis is van het onderscheid tussen Jood en heiden in het NT. Enerzijds is het onderscheid tussen gelovigen en ongelovigen in het Nieuwe Testament veel belangrijker dan het onderscheid tussen Israël en de volkeren of tussen Jood en heiden binnen de gemeente (zie de 'oordelen' in het boek Openbaring). Het verschil tussen Jood en heiden wordt gerelativeerd (niet opgeheven!) door de eenheid in Christus. Anderzijds is het blijvende onderscheid tussen Jood en heiden binnen de gemeente ook nog iets anders dan een blijvende rol van betekenis voor het volk (laat staan de staat) Israël dat de Messias afwijst. Dat weet Van den Brink onvoldoende duidelijk te maken.

Naast dit punt blijven er wezenlijke vragen liggen bij de exegese van bepaalde passages, die te beknopt zijn voor de vergaande conclusies die Van den Brink trekt.

Het boek – dat soms wat slordigheidjes kent, zoals een niet kloppende nummering van de voetnoten – biedt voldoende stof tot nadenken en nodigt uit tot verdere studie. Het zou de moeite waard zijn daar een symposium of conferentie aan te wijden. Een kernvraag blijft daarbij: 'Wat is de verhouding tussen de unieke beweging van Jezus en de kerk vandaag?' Daarover zou ik evangelischen graag met elkaar in gesprek zien gaan.

dr. Bernhard Reitsma (bijzonder hoogleraar Kerk in de context van de islam, Vrije Universiteit Amsterdam; docent en projectleider Kerk en islam, CHE)

De werking van de Heilige Geest in de Europese cultuur en traditie. Erik

Borgman, Kees van der Kooi, Akke van der Kooi, Govert Buijs e.a., Kok Kampen 2008, 200 blz., € 18,30

Valt er aan de Europese cultuur iets af te lezen van Gods tegenwoordigheid middels de werking van de Heilige Geest? Dat is een spannende vraag. En, zoals het zo vaak gaat bij spannende vragen, worden er uiteenlopende antwoorden gegeven. Aan het eind van de negentiende eeuw was men erg enthousiast over de vruchten van de Europese cultuur zoals die tot uitdrukking kwamen in de idealen van de Franse revolutie. De twee wereldoorlogen aan het begin van de twintigste maakten aan dat cultuuroptimisme een abrupt einde. In hoeverre kunnen we iets van Gods Geest ontwaren in het woeden van deze wereld?

Een van de fenomenen die in dit boek worden gethematiseerd is de secularisatie. Kan secularisatie worden geïnterpreteerd als een effect van een zich terugtrekkende God, zoals een dominante theologische stroom zegt? (Hegel, Bonhoeffer, Jüngel) Of mag er ook sprake zijn van een God die zich naar deze wereld toewendt, blijkend uit Europese verworvenheden als burgerlijke vrijheid en democratie? (vgl. het artikel van Henk Bakker in dit boek) Een ander fenomeen dat vaak de revue passeert is de opkomst van het pentecostale christendom dat zich inmiddels ook in Europa laat voelen. Moet deze beweging niet als werking van de Geest worden gezien, als een heropleving van geloof in het continent dat als geen ander in de ban van het ongelof is geraakt? Een ieder die bezinning zoekt over de vraag naar de aanwezigheid van de Geest in de Europese cultuur en dus staat voor de vraag naar het waardevolle in de Europese cultuur is bij dit boek aan het juiste adres.

Dit boek is een verzameling van de vier lezingen die zijn gehouden voor de studiedag van de stichting *Leidse Lezingen* uit april 2008. Daarnaast is er in dit boek nog een reeks artikelen opgenomen van

verscheidene auteurs. Het is erg jammer dat een inleiding ontbreekt die uitlegt wat deze artikelen voor functie hebben in het geheel van het boek. Omdat deze ontbreekt, dreigt de samenhang verloren te gaan. Je vraagt je bij het lezen van de artikelen voortdurend af: waarom moet ik dit eigenlijk lezen? Hoe helpt het bij het antwoorden op de algemene vraagstelling? Dat is niet altijd duidelijk. Dat wordt mede veroorzaakt door de grootte van de begrippen. Er moet worden gestreken met dikke penselen. Vanuit een andere invalshoek is deze diversiteit van artikelen weer positief te waarderen. Men krijgt namelijk een buitengewoon goed zicht op de pneumatologische aspecten van de diverse theologische disciplines en hun concrete praxis. Of het nu gaat om liturgiek, homiletiek, exegese of praktische theologie, het komt allemaal aan bod. In het bijzonder wil ik noemen de bijdrage van Jantine Nierop die de lezer inleidt in de 'predigtlehre' van Rudolf Bohren. Zij legt de vinger bij de preek als een aanzegging van Gods tegenwoordigheid. Dat gaat zo ver dat de preek performatief van karakter is. De preek handelt niet over een werkelijkheid, maar stelt deze present: 'De preek is geen referaat over het begrip zondevergeving...maar de preek vergeeft zonden'. (145) De Duitse praktisch theoloog Wilhelm Gräb had gelijk: 'Frau Nierop, sie reden so, als ob es den heiligen Geist gibt!' (138) Inderdaad, zo spreekt ze, en zo moet er ook gesproken worden.

drs. Jan van Helden (studeerde filosofie en volgt nu een researchmaster systematische theologie aan de VU en de Nederlands Gereformeerde predikantenopleiding te Apeldoorn. Verder werkt hij als freelance gitarist en is aspirant redactielid van Soteria)

Grond onder de voeten. Karl Barths scheppingsleer in KD III/1 opnieuw gelezen. I.J. Smedema, Boekencentrum Zoetermeer 2009, 331 blz., € 27,90

Dit boek diende als dissertatie, waarop de auteur – werkzaam als Geestelijk Verzorger bij de Koninklijke Luchtmacht – op 4 november 2009 aan de Vrije Universiteit promoveerde (promotor C. van der Kooij). In zijn onderzoek ging het hem erom de spanningsvolle – of in elk geval door velen als spanningsvol ervaren – relatie die de theoloog Karl Barth onderhield met het christelijke geloofsartikel van de schepping te verhelderen. Impliceerde Barths besliste 'nee' tegen welke vorm van 'natuurlijke theologie' dan ook niet onvermijdelijk dat hij aan de geschapenheid van deze wereld niet of hooguit nauwelijks recht zou kunnen doen? Smedema stelt zich als voornaamste doel Barth op dit punt voor zichzelf te laten spreken; pas in tweede instantie wil hij een bijdrage aan het Barth-onderzoek leveren.

In het eerste hoofdstuk laat Smedema zien hoe hij Barth leest. Hij acht diens theologie waardevol, omdat Barth doorleefd geloof en betrokkenheid op de wereld met elkaar leert te verbinden (44). De vraag naar de schepping wordt daarin meegenomen, maar dan in de eerste plaats als vraag naar God; daarna dient zich als tweede vraag onmiddellijk aan: hoe kan de wereld als naar God verwijzend worden waargenomen? Smedema beperkt zich niet tot het deel van de Kirchliche Dogmatik dat over de schepping handelt, maar hij geeft ook aandacht aan de jonge Barth van de *Römerbrief* en de colleges 'Unterricht in der christlichen Religion' uit de jaren 1924-1926. Zijn conclusie is dat Barths vroege scheppingstheologie méér openingen in de richting van een theologische aandacht voor de schepping blijkt te bevatten dan veelal gedacht en beweerd; zeker is dat men ook de vroege Barth geen recht doet, als men hem als marcionitisch kenschetst.

Het midden – om niet met de auteur (p. 36, 43) te zeggen: ‘meer dan’ het midden – wordt gevormd door een zorgvuldige lezing en interpretatie van KD III.1, het deel dat in 1945 uitkwam, kort na afloop van de Tweede Wereldoorlog. Beweegt Barth zich hier voorzichtig in de richting van wat hij daarvoor zo krachtig had afgevoerd: de ‘natuurlijke theologie’? Nee, meent Smedema, hij doet wel een stap vooruit, maar niet in de richting van de ‘natuurlijke theologie’, eerder daarvan. De lijn blijft: het gaat Barth erom dat de Schepper goed is en op basis daarvan alleen komt de schepping in beeld. In hoofdstuk 4 laat de auteur allerlei ‘vertekeningen’ van Barths scheppingsleer de revue passeren. Het zijn er nogal wat, in het recente en ook in het verder verwijderde verleden. Het verstaan van en de kritiek op Barth verschilde ook ingrijpend, in het neo-calvinisme heel anders dan bij Noordmans, en bij Beker en Deurloo weer heel anders dan bij Kuitert. De belangrijkste vraag is, of de scheppingsleer bij Barth als het ware opgezogen wordt in het tweede artikel, in de christologie. Smedema laat zien dat men stuk voor stuk Barth heeft gelezen vanuit de eigen vragen en alternatieven – en hem zodoende geen recht heeft gedaan. Zijn belangrijkste these luidt: ‘Het accent ligt bij Barth uiteindelijk niet op een juist scheppingsbegrip maar op een juist begrip van God de Schepper.’ (231)

Toch blijft de vraag, of we – op de lijn van Barth – gedoemd zijn te blijven steken in het spreken over God als Schepper, zonder de wereld als schepping te kunnen kennen. Dat is de vraag die centraal staat in hoofdstuk 5. Ook hier laat Smedema denkers uit verleden en heden aan het woord, E. Brunner, H.U. von Balthasar en E. Jüngel, naast landgenoten als o.a. H. Berkhof.

Ik heb dit boek geboeid en met vrucht gelezen. De auteur geeft er blijk van zijn stof te beheersen. Al zou ik met hem over een aantal punten willen doorspreken – bijvoorbeeld zijn interpretatie van Noordmans en Miskotte, toch komt dat

niet in mindering op mijn respect en bewondering voor de zorgvuldige analyse en zelfstandige doordenking van de vragen die in geding zijn. Het boek is zonder meer een verrijking van het Barth-onderzoek.

dr. G.C. den Hertog (hoogleraar ethiek en apologetiek aan de Theologische Universiteit te Apeldoorn)

Vers Christendom: Getuigenissen uit de Vroege Kerk. Jan Hoek (red.), Groen Heerenveen 2010, 223 blz., € 14,95

Hoera! Een toegankelijk boekje over de Vroege Kerk. In deze nieuwe uitgave van Theologische Hogeschool ‘Johannes Calvijn’ wordt de betekenis van vroegkerkelijke auteurs concreet gemaakt voor het heden. In zeven artikelen word je als lezer geïntroduceerd in verschillende geschriften van Tertullianus tot Augustinus. Het eerste getuigenis van de Vroege Kerk is de bekende brief *Ad Diognetum* (ca. 200) van een onbekende schrijver. In geheel eigen stijl toont Van de Beek de relevantie aan van deze mysterieuze brief: Christenen zijn niet thuis in de wereld, maar hun thuis is Christus. Hij zegt: ‘De hemel is alleen interessant omdat Christus daar is in wie wij leven’ (p. 18). Christenen behoeven ook geen zichtbare alternatieve club te vormen door kledingstijl en spraakgebruik, want ‘Van Christus zijn heeft niets met cultuur te maken’ (p. 19). Van de Beek besluit zijn bijdrage met een aantal opmerkingen over onze maatschappelijke verantwoordelijkheid. Hoever moeten christenen gaan? Eigenwijs ontleent Van de Beek ieders hoop op maatschappelijke verandering en realisatie van het hemelse op aarde. De verantwoordelijkheid van de christen is in de kerk en onze hoop is op de hemel gericht. ‘Ons vaderland is Christus en naar Hem verlangen wij in de dagen van ons vreemdelingschap’ (p. 40). Het tweede getuigenis is geschreven door Henk Bakker aan de hand van

Tertullianus' *Ad Martyras* (ca. 160-230). Bakker confronteert de lezer met een schokkende uitspraak van Tertullianus over martelaarspijn: 'Het been voelt de keten niet, als de geest in de hemel is' (p. 49). Vervolgens neemt hij ons mee via een retorische analyse naar Tertullianus' bedoeling van deze uitspraak: 'De extase is voor hem de sleutel tot het openen van een ándere wereld, Gods wereld, die de christen nodig heeft om zich in de wereld te kunnen handhaven, en stand te houden in tijden van vervolging' (p. 59).

Aza Goudriaan bespreekt Cyprianus' *De Ecclesia Catholicae Unitate*, waarin de derde-eeuwse kerkvader (ca. 200-258) hamert op het belang van de eenheid van de kerk. Met dit geschrift is Cyprianus de pionier op het gebied van de ecclesiologie, de systematisch-theologische doordenking van de kerk. Zijn boodschap: buiten de kerk staan – door verdeeldheid en tweedracht – betekent buiten Christus en daarmee buiten zijn heil staan.

Vervolgens neemt Peter Bouter het stokje over met de prangende vraag: 'Wie is Jezus?' Hij stelt ons Athanasius voor, die Jezus Christus als God verdedigde ten opzichte van Arius in zijn *Orationes contra Arianos*. Want: 'Als Hij niet Gods Zoon is, dan heeft Hij niet als representant van de mensheid de werkelijke verlossing voor de mensheid teweeg gebracht' (p. 114). Marten van Willigen getuigt van de waarde en actualiteit van de geschriften van Ambrosius van Milaan (337-397). Een dappere kerkvader die het lef had een bloedige oorlog van de toenmalige keizer Theodosius te veroordelen en de keizer de deelname aan de eucharistie te ontzeggen (p. 130). Tegelijk portretteert Van Willigen Ambrosius als de pastorale bisschop die op de begrafenis van dezelfde keizer zijn waardering en liefde uitspreekt voor de mens Theodosius. 'Ambrosius stelt tegenover zonde de genade, tegenover Adam de Christus' (p. 141).

Klaas van der Zwaag introduceert ons in het leven en werk van de grote kerkvader Aurelius Augustinus (354-430). Deze grote theoloog worstelde niet alleen met de

gebruikelijke vraag naar de oorsprong van het kwaad, maar vooral met de vraag hoe het kwaad in het eigen leven te overwinnen (p. 146). Hier speelt ook het conflict met Pelagius: hoe verhoudt de vrije wil zich tot de (erf)zonde (p. 147). Van der Zwaag beschrijft hoe Augustinus de menselijke verantwoordelijkheid en de goddelijke genade met elkaar in harmonie brengt in het begrip 'liefde' (p. 158-159). Het laatste woord is voor de redacteur Jan Hoek. Hij beziet hoe Johannes Calvijn zich verhoudt tot de kerkvaders onder de krachtige titel: Geen Reformatie zonder vroege kerk. Met de kerkvaders aan zijn zijde stelde de Geneefse reformator de dwalingen in de kerk van Rome aan de kaak (p. 180-181). Hoek concludeert: 'Zijn gebruik van de *patres* is een indrukwekkende poging om het zestiende-eeuwse protestantisme te verbinden met de Kerk van de eerste eeuwen' (p. 189).

Na deze uitgebreide inzage in het boek resten mij nog slechts twee opmerkingen. Ten eerste is het lovenswaardig dat naast de artikelen ook relevante passages uit de vroegkerkelijke literatuur zijn opgenomen, zodat de lezer bij elk hoofdstuk eerst kan 'snuiven' aan de beschreven kerkvader. Ten tweede heeft het boek een breed bereik door de toegankelijke stijl van schrijven. Bovendien worden aanbevelingen gegeven voor verdere literatuur. *Vers Christendom* is daarom van harte aanbevolen.

Jan Martijn Abrahamse

Kerk voor de buurt. Zo kun je als kerkelijke gemeente iets betekenen voor je dorp of wijk. René van Loon, Boekencentrum Zoetermeer 2010, 131 blz., € 13,90

René van Loon, predikant van de hervormde wijkgemeente Schollebaar in Capelle aan den IJssel, schreef een even aanstekelijk als praktisch boekje. Vanaf zijn komst naar deze wijkgemeente, ruim 10 jaar geleden, heeft de gemeente geprobeerd om zich echt op de wijk te richten.

Het boek is daar in zekere zin vrucht van, want het is een uitermate praktisch boek geworden met tal van voorbeelden, zowel uit de eigen gemeente als uit andere kerkelijke gemeenten.

Van Loon vergelijkt de situatie van de kerkelijke gemeente in onze samenleving met die van de klassieke zendeling.

Kenmerkend is dat deze een intense band met God onderhoudt, de taal van de mensen leert, de dominante cultuur als een (voorlopig) gegeven accepteert, op dienstbare wijze contacten zoekt, de boodschap contextualiseert en mensen helpt om christen te worden. Dat laatste stempelt wezenlijk het boek. Het gaat er niet om de kerk in stand te houden, maar om Jezus Christus te vertegenwoordigen op zo'n manier, dat verlangen wordt gewekt bij hen die Christus niet kennen. Een aantal principes zijn daarbij van groot belang: liefde, transparantie (geen verborgen agenda), vrijheid (de enige weg waarlangs mensen de vreugde van het geloof in God kunnen ontdekken), onbevangenheid (met nieuwe ogen kijken), gastvrijheid, dienstbaarheid en lange adem (in onze kortademiige samenleving een groot goed!). Van Loon onderscheidt in zijn boek algemene dienstbaarheid aan de wijk en hulp bij geloofsvragen. Beide zijn wezenlijk voor een kerk die present wil zijn in de buurt.

Van de eerste geeft hij vooral concrete voorbeelden (van een dorpsdebat tot vegen in de wijk), bij de hulp bij geloofsvragen gaat hij meer inhoudelijk te werk. Veel aandacht vraagt hij voor de eredienst als de spil van het kerkelijk leven en als hét visitekaartje van de gemeente. Van een relativering van het belang van de zondagse eredienst is bij Van Loon dus geen sprake.

Ook de voorganger komt aan bod, want diens rol is hoe dan ook cruciaal. Hij of zij zal bijvoorbeeld moeten leren om preken wezenlijk te verbinden met het dagelijks leven en niet te veel (bijbel)kennis bekend te veronderstellen. Het contact met 'buiten' is voor de gemeente zeer vruchtbaar omdat daarin niets vanzelfsprekend is en daarmee het missionaire functioneren als een boemerang terugkeert. Van Loon kijkt

ook naar de uitstraling van het kerkgebouw. Prikkelend constateert hij dat vermoedelijk bijna alle gemeenteleden thuis een moderner en frisser interieur hebben dan dat van de kerk! Aandacht is er ook voor de rol van de kerk bij uitvaart en doop, het werven en vasthouden van medewerkers en de spiegel functie van zowel de Bijbel als externe (seculiere) adviseurs. Van Loon wijst ook op de noodzaak van goede inwijdingstrajecten voor nieuwkomers. In de praktijk stukt het nog wel eens na een Alpha-cursus.

Het boek is door het praktische en praktijkgerichte karakter zeer geschikt om in de gemeente besproken te worden. Ook al is de eigen theologische positie een andere is dan die van Van Loon, dan nog kan het boek goede diensten bewijzen omdat het op tal van zaken attendeert die lang niet altijd de aandacht krijgen die ze verdienen. Tot slot nog dit. Henk de Roest vraagt in zijn recente boek *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten* aandacht voor de wereld als herberg voor de kerk. Dus een omkering van het binnen de kerken bekende herbergconcept. De kerk die het moet hebben van de gastvrijheid van de wereld. Hij grijpt daarbij terug op de uitzending van de 72 leerlingen in Lucas 10. Ze zijn vooral te gast, ze leven van de gastvrijheid van hen die hen willen ontvangen. Kunnen we ook zo naar de missionaire kerk kijken? Het zou boeiend zijn om Van Loon en De Roest op dit punt met elkaar in gesprek te brengen...

dr. Sake Stoppels (universitair docent kerkopbouw en diakonie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam)

Kingdom without Borders: The Untold Story of Global Christianity. *Miriam Adeney, InterVarsity Press Downers Grove, Ill. 2009, 295 blz., € 18,99*

Op de cover van dit boek staan afbeeldingen van mensen uit alle delen van de wereld. Sommige gezichten lachen hartelijk of geheimzinnig; andere spreken van

hoop, avontuur of verdriet. Het zijn snapshots, uit het leven gegrepen. Samen vormen al die foto's een passende omslag voor een boek vol korte verhalen – snapshots van christenen in verschillende contexten.

Het doel van dit werk is om Amerikaanse (en Europese) christenen meer zicht te geven op de wereldkerk, en met name op het niet-westerse deel daarvan. De narratieve benadering van meester-verteller Miriam Adeney is een goed middel om dat te bereiken. Miriam Adeney is als antropologe en missiologe verbonden aan *Seattle Pacific University, Regent College* en *Fuller Theological Seminary*. Ze heeft geruime tijd in andere contexten gewerkt en gewoond, onder andere in de Filipijnen. In haar werk komen passie voor evangelieverkondiging en rechtvaardigheid samen. Ze doceert bovendien creatief schrijven en dat is aan het boek te merken!

Adeney kiest er voor om 'gewone' gelovigen in beeld te brengen, geen prominente kerkleiders en bisschoppen. Als 'gewone' lezer identificeer ik mij daarom gemakkelijk met de meeste personen die gepresenteerd worden. Achtereenvolgens vertelt Adeney over christenen in China, Latijns Amerika, in islamitische en hindoeïstische contexten en in Afrika. Het gaat over hun alledaagse vreugden en zorgen. Vandaar de ondertitel, die misschien beter had kunnen luiden: 'untold stories of global Christianity'.

De geografische opbouw van het boek wordt afgewisseld met hoofdstukken over kernervaringen in het christelijke leven: het belang van het Woord, het leven door de Geest, het omgaan met lijden, de poëtische uitdrukking van het geloof. Die onderwerpen komen op uit de ervaring van christenen in de niet-westerse wereld. Dat geeft missiologische diepte aan het boek. Hoewel het geen systematisch of historisch opgezet werk is, is er voor de missiologisch geïnteresseerde lezer veel te leren. Zo biedt Adeney waardevolle reflectie op de mondelinge overdracht van het geloof in culturen met veel analfabetisme.

Ook schetst ze richtlijnen voor korte termijnen zending en laat ze overtuigend zien dat zending in iedere context een verschillende benadering vergt. De hoofdstuktitels en kopjes verraden helaas (te) weinig over haar missiologische conclusies. Het is daardoor moeilijk om passages in het boek terug te vinden. De lezer moet het helaas ook zonder zaak- en persoonsregisters stellen.

Sommige verhalen maken diepe indruk, zoals de verhalen over gevangenen in Latijns Amerika, over de behandeling van Dalit christenen in India en over de ervaringen van christenen in Rwanda. De mensen uit die verhalen blijven je bij. Andere verhalen zijn kort en vervagen al snel na het lezen van het boek. Maar samen geven al die portretten een beeld van de wereldkerk als een gemeenschap die – ondanks lijden, armoede en tegenslag – vol vreugde en creativiteit het goede nieuws van Jezus verkondigt. Binnen een groeiend corpus literatuur over globalisering en de wereldkerk neemt het narratieve *Kingdom without Borders* een unieke plek in. De consequent doorgevoerde narratieve methode doet recht aan de diversiteit van het christendom wereldwijd. Miriam Adeney slaagt er in christenen uit andere continenten te laten spreken tot Amerikaanse en Europese lezers. Dat maakt de 'oude kerken' bescheiden. In de woorden van Adeney: 'the future global church may not be Western-led, and that's OK. Let the mantle pass.' (40)

Tegelijkertijd is het een werk dat missionaire inspiratie geeft, voor iedere context. De wereldkerk mag dan een wereldwijde gemeenschap zijn, toch gaat het om het getuigenis in iedere specifieke context. 'While the global dimension is vital, so is the local. On the one hand, we must network as broadly as we can. On the other hand, we must love the local as deeply as we can. The worldwide church is built from a thousand thousand communities of grace, one story at a time.' (275)

drs. Wilbert van Saane

Wij ontvingen en komen mogelijk terug op:

The Renewed Homiletic. O. Wesley Allen Jr. (ed.), Alban Books Edinburgh 2010, 141 blz. + DVD, £ 15,99

Is God terug? dr. A. van de Beek, Meinema Zoetermeer 2010, 120 blz., € 11,50

Preaching. Fred B. Craddock, Alban Books Edinburgh 2010, 224 blz., £ 14,99

Leren wandelen met God. Hij zoekt het gesprek met jou. John Eldredge, Gideon Hoornaar 2010, 224 blz., € 17,50

Crossroad Discourses between Christianity and Culture. Jerald D. Gort, Henry Jansen en Wessel Stoker (eds.), Rodopi Amsterdam/New York, 641 blz., €60,00

Jezus beter begrijpen. In het licht van Johannes (serie Bijbel beter begrijpen). Niels de Jong, Boekencentrum Zoetermeer i.s.m. IZB, 88 blz., € 8,90

Een waaier van gedachten over geloven: Hoofdlijnen in het theologisch werk van Hendrik M. Vroom. Bibliography of Published Works by Hendrik M. Vroom. Dirk van Keulen en Annewieke L. Vroom, Rodopi Amsterdam/New York 2010, 120 blz., € 20,00

Een lichte last. Protestantse theologen over de kerk. Gerrit de Kruijf en Wietske de Jong (red.), Boekencentrum Zoetermeer 2010, 373 blz., € 27,50

Het onstuimige verlangen van God ... naar jou. Brennan Manning, Gideon Hoornaar 2010, 144 blz., € 12,95

De Kerk van God I. Ontwerp van een elementaire ecclesiologie. dr. Willem J. Ouweneel, Medema Heerenveen 2010, 560 blz., € 37,95

Openbaring. Uitzicht op het Rijk van God (serie Luisterend leven). Age Romkes, Boekencentrum Zoetermeer 2010, 112 blz., € 11,00

Die Geburt des Judentums aus dem Geist des Christentums. Peter Schäfer, Mohr Siebeck Tübingen 2010, 210 blz., € 24,00

The Lord is my Shepherd. Book One. The Psalm 23 Mysteries. Debbie Viguié, Alban Books Edinburgh 2010, 285 blz., £ 8,99

De tovenaer en de dominee. Over de verschijning van God. Henk Vreekamp, Boekencentrum Zoetermeer 2010, 320 blz., € 19,90

het **THEMANUMMER** van

GEESTkracht

Bulletin voor Charismatische Theologie

de *emerging church*

Deze veelal post-evangelische beweging reageert op een te activistisch en op gevoel gebaseerde geloofsklimaat. Zij neemt afscheid van institutionele vormen van kerk-zijn en zoekt toenadering tot theologische en liturgische tradities die gekoesterd worden in oudere kerken. Nieuwe plekken van ontmoeting, van samen leven, vieren, delen en gemeenschap worden veelal in de marge van de samenleving gesticht door bevlogen pioniers. Boodschap, levensstijl en maatschappelijke relevantie worden sterk op elkaar betrokken, juist daar waar de kerk niet meer in beeld is, bijvoorbeeld in oude volkswijken.

Teun van der Leer komt vanuit pneumatologie en kerkgeschiedenis tot een ecclesiologie van deze nieuwe vormen van kerk-zijn.

Maarten Wisse beargumenteert waarom de sociale triniteitsleer zijns inziens niet geschikt is als theologische basis van de *emerging church*. Hij komt verrassend uit bij Augustinus en diens *De Trinitate* om een passender fundering en beoordeling voor te stellen.

Sake Stoppels beschrijft enkele thema's die bij basaal zijn bij alle denken over kerkontwikkeling en gemeenteopbouw.

Benno van den Toren – sinds 1 januari hoogleraar Theologie van de Charismatische Vernieuwing – brengt de actuele relevantie van de kerk in beeld met gebruikmaking van de metafoer 'eersteling'. Vanwege Gods belofte heeft de kerk nu relevant aanwezig te zijn.

Henk de Roest inspireert met een bijdrage over bijdetijdse vormen van en mogelijkheden voor kerk-zijn.

GEESTkracht, Bulletin voor Charismatische Theologie

- informeert over ontwikkelingen op het gebied van de theologie van de charismatische vernieuwing wereldwijd
- stimuleert de theologische bezinning
- reflecteert op de praktijk van de charismatische vernieuwing
- reikt ideeën en werkvormen aan voor de gemeentepraktijk
- bespreekt (populaire) wetenschappelijke uitgaven ten dienste van de charismatische vernieuwing

Neem een abonnement à € 11,50 of bestel een los nummer à € 8,50 te bestellen door overmaking naar giro 96 44 803 t.n.v. *Paraklesis Boeken* o.v.v. GEESTkracht

Uitgever **EKKLESIA**

Reigerlaan 60, 2935 VN Ouderkerk a.d. IJssel • tel. 0180 687 333 • info@ekkleisia.nl